

در آمدی بر کيفر تعزير

از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه

مؤلفان:

مریم فریدونی

کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

فریدون مرادی

کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

با همکاری:

دکتر محمد رضا آقاچانی

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	فریدونی، مریم
عنوان و نام پدیدآور	درآمدی بر کیفر تعزیر از دیدگاه فقه امامیه و حقوق / تألیف مریم فریدونی، فریده مرادی با همکاری محمدرضا آقاجانی قناد.
مشخصات نشر	تهران: مجده، ۱۳۹۵.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۶۴۰-۱
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	تعزیرات (فقه)
موضوع	حقوق جزا -- ایران
شماره افزودن	مرادی، فریده،
سازمان دهنده	آقاجانی قناد، محمدرضا
ردیف کنگره	۱۳۹۵ ۱۳۹۵/۶/۱۹۵ BP
رده بندی دیویر	۳۹۷/۳۷۵
شماره کتابت سی ملو	۴۲۴۴۰۲۷

هرگونه تکثیر کاملاً بر مبنای مجوز از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است. موارد نقض این را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

درآمدی بر کیفر تعزیر از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه

تألیف: مریم فریدونی، فریده مرادی

ناشر: مجده

چاپ اول: ۱۳۹۵ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً به «مجد» است.

دفتر مرکزی مجده

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان وحید نظری و فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۰۷۳۲۱

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۶۴۰-۱

ISBN: 978-600-193-640-1

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۰۰۰

شعبه اردبیهشت: خیابان اردبیهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجده با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

مقدمه ۹

فصل اول: مفهوم واژه تعزیر ۱۳

۱-۱- تعزیر در لغت ۱۴

۱-۲- تعزیر در قرآن و سنت ۱۶

الف) تعزیر در قرآن ۱۶

ب) تعزیر در سنت ۱۷

دسته اول) به کاربردن تعزیر به صورت مطلق ۱۷

دسته دوم) به کاربردن تأیید به معنای تعزیر ۱۸

دسته سوم) به کاربردن تعزیر به معنای شلاق‌های معین ۱۸

دسته چهارم) اطلاق تعزیر به نای ضرب کمتر از حد ۱۹

دسته پنجم) به کاربردن تعزیر به نای ضرب شدید و جلد ۲۰

دسته ششم) به کاربردن مجازات تعزیری به صورت حبس، جریمه،

تباعد و نظایر آن ۲۰

دسته هفتم) به کاربردن تعزیر به معنای نیازات معین غیر از ضرب ۲۱

دسته هشتم) به کاربردن تعزیر تحت عنوان تأزیه ۲۱

گفتار سوم: تعزیر در کلام فقهای امامیه ۲۳

گفتار چهارم: تعزیر در حقوق موضوعه ۲۸

فصل دوم: مبنا و انواع تعزیر و انواع مجازات‌های آن ۳۳

۲-۱- گفتار اول: مبنای فقهی و حقوقی تعزیر ۳۴

الف) مبنای فقهی تعزیر ۳۴

۱) ارتکاب معصیت ۳۴

۲) ارتکاب رفتار مفسده آمیز ۳۷

ب) مبنای مجازات تعزیری در حقوق موضوعه ۳۷

الف) تقسیم بندی جرایم ۳۷

۳۸	ب) اصول حاکم بر مجازات‌ها
۳۸	۱) اصل شخصی بودن مجازات‌ها
۳۹	۲) اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۴۰	۳) اصل تساوی مجازات‌ها
۴۰	ج) ارتباط مجازات مجرم در حقوق موضوعه با تعزیر
۴۲	گفتار دوم: انواع تعزیر
۴۲	الف) انواع تعزیر در فقه (از نظر مبنا)
۴۲	تعزیر نسبت به گناهان
۴۳	تعزیر برای حفظ مصلحت عمومی
۴۴	تعزیر نسبت به خلاف‌ها
۴۵	ب) انواع تعزیر در فقه و حقوق (از نظر مصداق)
۴۵	اتفاق عرفی
۴۵	اطلاق و محرم روایات
۴۷	گفتار سوم: انواع مجازات‌ها، تعزیری و میزان آن
۴۷	الف) انواع مجازات‌ها، تعزیری
۴۸	۱) اعدام
۵۱	۲) حبس (زندان)
۵۳	۳) جزای نقدی (تعزیری مالی)
۵۶	۴) تعزیر بدنی (شلاق)
۵۸	۵) تبعید
۵۹	۶) سایر مجازات‌های تعزیری
	ب) میزان تعزیر ۶۰
۶۱	۱) میزان عقوبت‌های تعزیری غیر از تازیانه
۶۱	۲) میزان ضرب با تازیانه

۶۵	فصل سوم: قلمروی، ضابطه، ماهیت و خصایص جرایم تعزیری
۶۶	گفتار اول: قلمروی و گستره تعزیرات
۷۲	گفتار دوم: ضابطه جرایم تعزیری
۷۶	گفتار سوم: ماهیت تعزیر و اقسام آن به اعتبار حق الله و حق الناس

فهرست مطالب □ ۷

گفتار چهارم: خصایص تعزیر.....	۸۱
الف) نامعین بودن مجازات‌های تعزیری.....	۸۱
ب) اختیار قاضی در اجرای مجازات.....	۸۵
ج) دون الحد بودن.....	۸۸
د) تاثیر شخصیت و ویژگی‌های مجرم در مجازات.....	۹۰
فصل پنجم: م. شرایط اقامه کننده، مستحق اجرای تعزیر.....	۹۱
گفتار اول: شرایط اقامه کننده ی تعزیر.....	۹۲
الف) شرایط اقامه کننده ی تعزیر در ققه امامیه.....	۹۲
ب) شرایط اقامه کننده ی تعزیر در حقوق موضوعه.....	۹۵
گفتار دوم: شرایط مستحق تعزیر.....	۹۷
الف) شرایط مستحق تعزیر ققه امامیه.....	۹۷
ب) شرایط مستحق تعزیر (مجازات) در حقوق موضوعه.....	۱۰۰
گفتار سوم: شرایط اجرای تعزیر.....	۱۰۱
الف) شرایط اجرای تعزیر در ققه امامیه.....	۱۰۱
۱) عدم اضرار و هلاکت مجرم.....	۱۰۱
۲) وجود مصلحت.....	۱۰۱
۳) تقدم امر به معروف و نهی از منکر بر تعزیر.....	۱۰۲
ب) شرایط اجرای تعزیر (مجازات) در حقوق موضوعه.....	۱۰۳
فصل پنجم: موارد تفاوت، جایگزینی، تشدید و اسقاط جرایم تعزیری.....	۱۰۵
گفتار اول: تفاوت جرایم تعزیری با سایر مجازات‌ها.....	۱۰۶
الف) تفاوت تعزیر با حدود.....	۱۰۷
ب) تفاوت تعزیر با قصاص.....	۱۱۱
گفتار دوم: موارد جایگزینی (جانشینی) تعزیر به جای حد و قصاص.....	۱۱۳
الف) موارد جایگزینی تعزیر به جای حد.....	۱۱۳
ب) موارد جانشینی حد از تعزیر.....	۱۱۴
ج) جانشینی تعزیر و دیه از قصاص.....	۱۱۵
گفتار سوم: موارد تشدید تعزیر در ققه امامیه.....	۱۱۸

- ۱۱۸..... (۱) جرم در زمان یا مکان مقدس
- ۱۱۹..... (۲) تکرار جرم تعزیری
- ۱۲۱..... گفتار چهارم: عوامل سقوط تعزیر در فقه امامیه و حقوق موضوعه
- ۱۲۲..... الف) عوامل سقوط تعزیر در فقه امامیه
- ۱۲۲..... (۱) مرگ جانی یا مدعی علیه
- ۱۲۲..... (۲) موت مجنی علیه
- ۱۲۳..... (۳) توبه مجرم
- ۱۲۴..... (۴) انکار بعد از اقرار
- ۱۲۴..... (۵) اقامه بینه
- ۱۲۵..... (۶) اعانۀ ذی حق
- ۱۲۶..... ۱۷) عروض جنون
- ۱۲۶..... (۸) ۴) مسامحه (عفو)
- ۱۲۸..... ب) عوامل سقوط تعزیر (مجازات) در حقوق موضوعه
- ۱۲۸..... (۱) فوت محکوم علیه
- ۱۲۹..... (۲) معاذیر معاف کننده خاص
- ۱۳۰..... (۳) عروض جنون
- ۱۳۰..... (۴) عفو

۱۳۳..... کتابنامه

مقدمه

از دیدگاه اسلام، انسان موجودی والا، مقدس و دارای روحی مجرد است که استعداد بشودن به سوی کمال تا رسیدن به قله‌ی سعادت و خوشبختی در او به ودیعه گذاشته شده است. برای نیل به این مقصود، خداوند قوانین و احکام لازم را به وسیله پیامبر ز، پیغمبر عظیم الشان اسلام (ص) به مردم ابلاغ نموده است و ائمه طاهرين (ع)، فقهاء، شیعی، ضمن حراست از آن قوانین و احکام، با تفسیر و تحلیل صحیح، مردم را در است آوردن شناخت و آگاهی از آنها یاری داده اند.

از طرفی، وجود غرایز مختلف در انسان و مایل به ارضای بی رویه‌ی آنها، سبب قانون شکنی و تفسیر غلط از آن قوانین و احکام و تجاوز به حقوق فرد و جامعه می‌گردد. برای حفظ حقوق و جلوگیری از فتنه و فساد، اسلام تنبیه متجاوز را تحت عنوان حدود، تعزیرات، قصاص و دیات لازم شده است و با توجه به این که تخلف از قوانین و انجام جرم، مانع از رشد و کمال شخص مجرم و دیگران می‌گردد، اسلام مسئله اجرای حدود و تعزیرات را بسیار با اهمیت می‌داند؛ به تعبیری دیگر، چون اجرای حدود و تعزیرات در حقیقت نوعی مبارزه با فساد سعادت انسان است، اسلام نسبت به آن اهتمام ورزیده است.

در حقیقت این مسئله، از زمانی که رسول اکرم (ص) در مدینه تشکیل حکومت دادند، در قوانین جزایی اسلام وارد شده و به صورت مجازات‌های خاص به کار گرفته شده است. اما این واژه در ادیان قبل از اسلام به این معنا وجود نداشته است، گرچه مصداق مجازات تعزیری در این ادیان وجود داشته است. در هر صورت، لفظ تعزیر قبل از اسلام در معنای عقوبت غیر معین به کار نرفته است تا گفته شود این واژه همیشه، دارای این معنا بوده است، بلکه استعمال آن

در این معنا به صورت مجاز شایع از عصر رسول اکرم (ص) آغاز شده است. البته، بعد از پیغمبر اکرم (ص) در کلمات ائمه اطهار (ع) و دیگر صحابه نیز از این مفهوم استفاده شده است، تا حدی که به عنوان یک مفهوم عام در مصادیق متعدد به صورت حقیقت متشرع درآمده است. خلاصه اینکه، امروزه اغلب جرایم اتفاقی مستوجب تعزیر هستند تا حدود و قصاص، و در مورد مجازات تعزیر در حقوق جزای اسلامی به کیفرهایی گفته می‌شود که نوع و اندازه و چگونگی آن معین نیست و تعیین آن‌ها به مصلحت اندیشی حاکم و گذار شده است. و در نظام تعزیرات، قانونگذار وقاضی اختیارات زیادی دارند، از این رو قضاات برای تسلط بر صواب و موازن جزایی اسلام علاوه بر مطالعه فقه و قانون باید با روان شناسی، معه شناسی جنایی و جرم شناسی نیز آشنا باشند تا بتوانند نقش خود را در جرایم تعزیری به خوبی ایفا کنند. از این رو گفته می‌شود که اصل در تعزیر، عدم تعیین است. چنانچه مسلم است که مقدار آن کمتر از مقدار حد می‌باشد. باید توجه داشت که غالب انواع تعزیر معین و مقدر نشده لیکن در پاره ای از روایات مقدار برخی تعزیرات تعیین شده است؛ مانند کیفر انجام عمل زناشویی با همسر در ماه رمضان، نیز جمع شدن دو مرد برهنه در زیر یک لحاف و غیره.

در حقیقت، نظام کیفرهای نا معین (تعزیر) را نخستین بار حقوق‌دانی از فرانسه در سال ۱۸۴۷ م پیشنهاد داد و به مرور زمان توجه حقوقدانان جهان قرار گرفت به گونه ای که کنگره‌های حقوق جرایم اقداماتی را پیشنهاد کردند. قاضی در این سیستم آزاد است تا همه شرایط و احراز جرم و مجرم را ارزیابی، سپس اقدام به تعیین کیفر کند و این روش بهترین عامل در تامین عدالت اجتماعی، امنیت قضایی و تضمین حقوق انسانها در جوامع مختلف است. سیستمی که اروپایی‌ها امروز به آن رو آورده اند قرن‌ها قبل در اسلام به عنوان «تعزیرات» مطرح بوده؛ زیرا همه جرایمی که برای آنها کیفری چون حد، قصاص و دیه مقرر نشده و نوعی تجاوز به حقوق فرد و جامعه محسوب می‌شوند و به تعبیر اسلام همان گناه کبیره، کیفری به نام «تعزیر» خواهند داشت که این تعزیرات از سبک‌ترین و کوچک‌ترین تا سنگین‌ترین

کیفرها را شامل می شود؛ از اندر زدادن، اخطار دادن، ترساندن، تازیانه زدن تا زندان و اعدام.

پس، تعزیرات گسترده ترین واکنش کیفری در نظام جزایی اسلام است. در این نوع مجازات به دلیل قابلیت انعطاف نظام تعزیرات و قابلیت تطابق آن با نیازها، ضرورتهای اجتماعی در چارچوب اصول، قواعد، مبانی و اهداف سیاست کیفری و جنایی اسلام قانونگذار و قاضی قادر به سیاست گذاری و وضع قوانین مناسب است. هدف تند و در این نوع مجازات، وضعیت خاص و شخصیت بزهکار از معیارهای اصلی در تعیین کیفیت بر خورد با بزهکار است. قلمروی جرم انگاری در جرایم تعزیری، مانند جرایم حدی محدود به حدود و قصاص و دیات نیست بلکه در همه زمینه های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، عبادی و... تامین مصالح فرد و جامعه پیشبرد اهداف اسلام در چارچوب سیاست جنایی بر گرفته از اصول و مبانی شرعی می توان به ضمانت اجراهای کیفری متناسب و کار آمد تعزیری متوسل شد. در واقع هدف از تعزیر ریشه کنی گناه، فساد، بی نظمی، قانون شکنی و پیشگیری از نزدیک شدن به مرزهای ممنوعه و سزادهی بزهکار با اجرای مجازاتها و بازگرداندن او به جامعه و اجتماع پذیر کردن اوست و کوشش می شود تا در پرتو معیارهای، ارزشی و اخلاقی خلق و خوی معنوی در نهاد ناسازگار او احیا گردد. رفتار من با تقویت وجدان اخلاقی اصلاح شود.

بنابراین، علت اینکه به بحث تعزیرات پرداخته ایم این است که تاکنون آن طور که باید و شایسته است مورد توجه قرار نگرفته است و شاید علت آن در قدیم عدم استقرار حکومت اسلامی باشد، ولی حالا با استقرار حکومت اسلامی باید به مطالعه دقیق و گسترده این تاسیس حقوقی اقدام کرد.

در پایان، در مورد این کتاب تذکر چند نکته را ضروری می دانیم:

۱. این کتاب در قالب ۵ فصل سامان یافته است و مباحث مطرح شده در آن به نحو اجمال بدین قرار است:

الف) در فصل اول، مفاهیم کلی واژه تعزیر در لغت، قرآن، سنت، دیدگاه فقههای امامیه و حقوق موضوعه بیان شده است.

ب) در فصل دوم، به بحث درباره مبنای فقهی - حقوقی انواع تعزیر و همچنین، انواع مجازات‌ها و میزان جرایم تعزیری پی گیری شده است.

ج) در فصل سوم، به بررسی قلمرو، ضابطه، ماهیت و خصایص جرایم تعزیری پرداختیم.

د) در فصل چهارم، شرایط اقامه کننده، مستحق و مقام صالح برای اجرای تعزیر را بیان کردیم.

ه) در فصل پنجم، موارد تفاوت، جایگزینی، تشدید و اسقاط جرایم تعزیری را مورد بررسی و بحث قرار دادیم.

۱.۲. این کتاب حاصل نزدیک ۲ سال کار و تحقیق بوده و در تاریخ ۹۴/۱۱/۱۵ تنظیم گردیده است. ناکنون توفیق عرضه این کتاب به مخاطبان محقق نگردید. حال که فراوانش از این کتاب پس از دشواری‌های بسیار شد برخود لازم می‌دانم.

پس از تشکر از خدای تعالی از استاد بیژن طلاوری، دکتر عباسعلی فراهی (عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان)، آقای لطفی، خانم اشرفی (وکیل و مشاوره حقوقی حوزه کاشان)، آقای سید هیل، شریف (وکیل پایه یک دادگستری)، خانم آفتابی، خانم علی سلطانی، و به ویژه مسئولین کتابخانه تخصصی فقه و اصول قم و آقای سید عباس حسینی نیک (ناشر انتشارات مجد) که از همکاری بی دریغ آنان صمیمانه تشکر و سپاس گزاری می‌مایم.

۳. با این که در ارائه صحیح مباحث، در مراحل مختلف، وقت لازم مهذول گردیده است، در عین حال این کتاب مطمئناً خالی از عیب و کاستی نیست. از متفکران و صاحب نظران تقاضا می‌کنیم آن دسته از مطالب را که منطبق با دیدگاه فقهی و حقوقی نیست از ضعف و نقص ما بدانند و از تذکرات و انتقادهای سازنده و مفید خود ما را محروم نکنید.

امید که این کتاب به نوبه خود سهمی در بسط و تعمیق دانش فقهی و حقوقی در میان دانش پژوهان و اساتید گرامی حوزه و دانشگاه داشته باشد.

و ماتوفیقی الا بالله الیه توکلت و الیه انیب

مریم فریدونی، فریده مرادی